

Р.Я.ГЕНЕГА*

РАДЯНСЬКИЙ КІНЕМАТОГРАФ У ЛЬВОВІ В ПЕРШЕ ПОВОЄННЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ

У статті йдеться про структуру повоєнного львівського кінопрокату, стан кінотеатрів, їх спеціалізацію й спрямування. Проаналізовано процес поширення радянської ідеології через кінофільми, цінову й репертуарну політику.

Сентенція більшовицького лідера В.Ульянова (Леніна) про кіно як одне із найважливіших мистецтв світу стала наріжним каменем радянської політики у цій галузі. Досить швидко кінематограф, на розвиток якого коштів не шкодували, випередив за популярністю такий традиційний вид мистецтва, як театр. Однак кіноіндустрія в тоталітарних умовах поряд із розважальною функцією несла ще одну – політичну, і досить швидко вона стала важливим засобом радянзації. Відтак, Львів, як одне із найбільших міст Західної України, доволі швидко було залучено до республіканської мережі кінопрокату.

Попри значне зацікавлення розглядуваною тематикою, ця проблема не знайшла належного висвітлення у вітчизняній історіографії, тим більше в контексті географічних рамок одного міста. Чи не першою колективною працею, у котрій побіжно згадувалася тема кіно, став нарис «Історія Львова», що вийшов у світ 1956 р.¹ Його автори зосередили основну увагу на «суперечностях капіталізму та соціалізму», які добре простежувались у місті, в тому числі й на прикладі прокату. Праця подавала кількість кінотеатрів, динаміку зростання їх відвідуваності, але не розкривала загальне бачення проблеми. Того ж року вийшов збірник документів, присвячений 700-річчю Львова², в якому теж зачіпалася згадувана тема.

Сучасна українська історіографія також не приділяє належної уваги розвитку міської кіномережі. У тритомній монографії «Історія Львова» (2007 р.) побіжно згадується лише про кіно міжвоєнного періоду, однак зовсім відсутній його аналіз радянського часу³. Цю прогалину потрібно виправити, досліджуючи архівні фонди управління кінофікації, пресу, спогади, та на їх основі показати стан міського кінопрокату у перше повоєнне десятиріччя, проаналізувати цінову й кадрову політику, а також репертуар.

Кіномережа міста підпорядковувалась обласному управлінню кінофікації при виконкомі Львівської облради, яке відновило свою роботу в липні 1944 р. Від 30 травня 1953 р., згідно з постановою Ради Міністрів УРСР, воно було реорганізоване у відділ кінофікації управління культури виконкому Львівської обласної ради депутатів трудящих⁴. Наприкінці

* Генегга Роман Ярославович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історичного краєзнавства історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.
E-mail: r_genega@yahoo.com

¹ Історія Львова: Короткий нарис. – Л., 1956.

² Радянський Львів 1939–1955: Док. і мат. – Л., 1956.

³ Історія Львова: У 3 т. – Т.3. – Л., 2007.

⁴ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Арк.1.

1944 р. управління мало в своєму розпорядженні мережу з 17 колишніх польських кінотеатрів. Із початком 1945 р. всі вони, за винятком «Байки», були перейменовані. Зокрема, «Ампір» став «Спартак», «Адрія» – «17 вересня», «Балтик» – «Комсомольцем», «Ванда» – «Імені Шевченка», «Європа» – «Україною», «Глорія» – «Жовтнем», «Казино» – «Дніпром», «Коперник» – «Імені Коперника», «Рай» – «Імені Лесі Українки», «Міраж» – «Імені Івана Франка», «Муза» – «Зоя», «Пакс» – «Імені 27 липня 1944», «Парк» – «Парком №1», «Ріальто» – «Піонером», «Світ» – «Москвою», а «Химера» – «Києвом»⁵. Деякі згодом ще не раз змінюватимуть свою назву. Окрім перелічених, у місті діяли відомчі кінотеатри – шкіряного тресту, Львівської залізниці, різних навчальних закладів тощо.

Чотири з них – «Київ», «Жовтень», «Байка» та «Імені 27 липня 1944» – були тимчасово непридатними для демонстрації фільмів, адже останній використовувався як військовий шпиталь, а решта три зазнали серйозних руйнувань під час бойових дій. Однак, незважаючи на це, усі вони були внесені в загальний реєстр львівських кінотеатрів і мали прийняти перших глядачів у липні 1945 р.⁶ Приміщення інших також перебували у стані, далекому від ідеального. «Київ», «Імені Шевченка», «Імені Коперника», «Зірка» та «Парк №1» були недоукомплектовані апаратурою; у глядацьких залах бракувало крісел. З усіх львівських кінотеатрів тільки чотири були газифіковані («Імені Лесі Українки», «Москва», «Зоя» та «Комсомолец»), решта потребували палива, котрого не вистачало в умовах воєнної розрухи. Значно дошкуляли глядачам у 1944–1945 рр. і п'яні військовослужбовці з фронтів частин та шпиталів. Так, неодноразові бійки й дебоші, що їх влаштовували червоноармійці під час демонстрації нових фільмів, були навіть винесені на порядок денний позачергового засідання бюро міськкому КП(б)У 6 жовтня 1945 р. Ухвалені рішення зобов'язувало військового коменданта Львова та начальника міської міліції забезпечити порядок у кінотеатрах⁷.

Потерпала міська кімережа і від звичайної злочинності, безгосподарності та дій властей. Зокрема, у 1944 р. військові реквізували частину апаратури, а у 1945 р. було пограбовано кінотеатр «Дніпро» – зловмисники зламали сейф і викрали 18 тис. руб. Того ж таки року з трьох закладів конфісковано меблі: з «Парку» – 450 крісел для міського будинку пропаганди, із «Зірки» – 350 для ЦК КП(б)У, а «Імені 27 липня 1944» позбувся 300 крісел на користь Академії наук УРСР, унаслідок чого згадані кінотеатри до 1946 р. практично не функціонували⁸. Доволі часто в культурних закладах міста скасовували показ фільмів, а приміщення використовували як тимчасові збірні пункти для військоматів чи профспілкових зборів. Так, тільки із січня по жовтень 1952 р. у Львівському палаці культури залізничників було анульовано 28 сеансів, чим завдано збитків на суму 56 тис. руб. Клуб місцевого шкіряного тресту з 1 жовтня по 15 листопада використовувався як

⁵ Там само. – Спр.9. – Арк.1–17.

⁶ Там само. – Спр.13. – Арк.4.

⁷ Там само. – Спр.11. – Арк.36, 38–39.

⁸ Там само. – Спр.21. – Арк.8; Спр.25. – Арк.13.

збірний пункт військкомату, що призвело до зриву 70 кіносеансів і 27 тис. руб. фінансових втрат, а у Львівському клубі трамвайників було скасовано 20 сеансів (21 тис. руб. збитків)⁹.

Усі кінотеатри міста залежно від місця розташування та характеристик глядацької зали поділялися на три категорії. Від цього залежало надання кінопрокатом нових стрічок, що, своєю чергою, впливало на відвідуваність і виконання плану. Наприклад, такі центральні кінотеатри Львова, як «Україна», «Дніпро», «Імені Коперника», «Москва», «Парк» і «Київ» належали до першої категорії; «Імені Івана Франка», «Спартак», «Зоя», «Піонер» (згодом «Імені Щорса»), «Імені Богдана Хмельницького») та «Імені Короленка» – до другої. І, нарешті, до третьої було віднесено «Імені Шевченка», «Імені Чкалова», «Імені Коцюбинського» та «Зірку»¹⁰.

Окрім виконання плану, на львівські кінотеатри покладалися громадські обов'язки. Їх працівники були закріплені за районами області, де зобов'язувалися бувати з пересувними кіноустановками не менше п'ятнадцяти разів на місяць¹¹. Зважаючи на активну протидію українського підпілля кожен такий виїзд був доволі небезпечним¹². Нерідко кіномеханіки приурочували ці поїздки до певних масових святкувань. Наприклад, під час проведення у Ходорівському районі 11–15 березня 1951 р. Тижня радянської культури туди виїхало 150 артистів, агітаторів, лекторів обкому КП(б)У, викладачі вузів і, у тому числі, кінопрокат¹³. За відсутності зручних нагод безпечніше було привезти селян на перегляд кінострічок до Львова. Так, у серпні 1946 р. 80 глядачів із Новояричівського району були організовано доставлені до міста на перегляд «ідеологічно вивіреного» кінофільму «Клятва» – цю подію навіть знімали львівські оператори-кінохронікери¹⁴.

Деякі кінотеатри мали свою спеціалізацію. Так, «Імені Лесі Українки» демонстрував здебільшого хроніку й науково-популярні стрічки, «Імені Івана Франка» став кінотеатром повторного фільму, «Імені Коперника» – дитячим, а «Комсомолец» мав ідеологічне спрямування. Подібне розмежування закріпила постанова Львівської обласної ради депутатів трудящих №662 б від 27 листопада 1944 р. про відкриття протягом грудня 1944 р. кінотеатру хроніки та наукових фільмів, а також кінотеатру повторного фільму¹⁵. Невдовзі кінотеатр хроніки «Імені Лесі Українки» чи, як його ще називали, «Новини дня» розпочав свою роботу. Сеанси тут тривали не довше 40 хв., а протягом дня демонструвалося до п'яти кінострічок. Львів'яни могли ознайомитися з останніми подіями у країні й за кордоном. Ціна разового квитка становила 2 руб.¹⁶ Репертуар у перші повоєнні роки складався спонтанно,

⁹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.72. – Спр.10. – Арк.64–65.

¹⁰ Вільна Україна (Львів). – 1948. – №73. – 11 квітня.

¹¹ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.24. – Арк.60.

¹² Там само. – Спр.36. – Арк.1–3.

¹³ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.72. – Спр.5. – Арк.4–5.

¹⁴ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.10.

¹⁵ Там само. – Спр.2. – Арк.16; Спр.132. – Арк.15.

¹⁶ Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора); Історія Львова: Короткий нарис; Вільна Україна (Львів). – 1948. – №73. – 11 квітня.

фільми надходили із великим запізненням, нерідко протягом місяця не було жодних нових стрічок, зокрема, кіножурналу «Советский спорт», котрий користувався найбільшою популярністю серед глядачів, що неабияк непокоїло управління кінофікації. Адже, використовуючи популярну спортивну тематику, адміністрація відповідних закладів доволі часто об'єднувала хроніку про політичні та спортивні події. Так, у 1953 р. під час вечірнього сеансу поряд із репортажем про футбольні матчі СРСР – Індія й СРСР – Швеція львів'яни мали дивитися відзначення у Москві 36-ї річниці більшовицької революції¹⁷. Зважаючи, що на кінотеатр «Імені Лесі Українки» було покладено відповідальне завдання показу офіційних новин, контроль за його роботою, а також перелік фільмів затверджувався в управлінні культури та відділі агітації й пропаганди міськкому КП(б)У¹⁸.

Кінотеатр повторного фільму «Імені Івана Франка» розпочав свою діяльність у першому кварталі 1946 р.¹⁹ Тут львів'яни ще раз могли переглянути художні стрічки, які нещодавно демонструвались у кінозалах міста. Різниця між прем'єрою і повторним показом становила у середньому один місяць. Вибором фільмів займалася дирекція закладу, яка складала місячний план показу. Відповідну заявку відсилали на копіювальну фабрику, котра доволі часто не встигала виконати замовлення в обумовлені терміни. Наприклад, друга серія фільму-вистави «Ліс» надійшла в кінотеатр із місячним запізненням, що викликало скарги глядачів у редакцію газети «Вільна Україна»²⁰.

Статус дитячого було закріплено за львівським кінотеатром «Імені Коперника». Згідно із задумами партійних керівників, він мав виховувати в галицької молоді любов до новонабутої Батьківщини та поєднувати це з її активною політичною діяльністю²¹. Заклад було віднесено до вищої категорії, у ньому, як і в центральному кінотеатрі «Україна», виступав джазовий оркестр. Однак, попри особливий статус, значною популярністю серед учнів він не користувався. Так, за вісім місяців 1953 р. план залучення дітей було виконано тільки на 58%, а за валовим доходом – на 64%²². Намагаючись поліпшити фінансові показники й підвищити відвідуваність обласний відділ культури ініціював створення при закладі педагогічної ради, до складу якої разом із директором кінотеатру входило 13 осіб, зокрема представники від комсомолу, міського і районних відділів освіти, керівники шкіл, палацу піонерів, члени батьківських комітетів тощо²³. Причини низької популярності кінотеатру насамперед полягали у значній заідеологізованості дитячих стрічок та відсутності, нових актуальних фільмів на молодіжну тематику. Зменшувала відвідуваність і наявність у Львові ще одного закладу подібного профілю – «Піонера».

¹⁷ Вільна Україна. – 1953. – №284. – 2 грудня.

¹⁸ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.13; Спр.149. – Арк.34.

¹⁹ Там само. – Спр.24. – Арк.35.

²⁰ Там само. – Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.201, 203.

²¹ Там само. – Спр.24. – Арк.30.

²² Там само. – Спр.128. – Арк.19.

²³ Там само. – Арк.5.

Із кінотеатром «Імені Коперника» за спеціалізацією перегукувався «Комсомолец», який також мав на меті виховувати в «ідеологічно правильному руслі» підростаюче покоління, але вже старшого шкільного віку. Для цього залучалися ресурси не лише відділу кінофікації, а й комсомолу. Починаючи з 1945 р., заклад було закріплено за Шевченківським районним комітетом ЛКСМУ, та на відміну від інших кінотеатрів міста він мав ідеологічно оформлений читальний зал. За допомогою плакатів, фотографій і портретів радянських та партійних діячів створювалася атмосфера «торжества комунізму» – бодай в окремо взятому приміщенні. Вибір літератури обмежувався офіційними журналами й газетами на кшталт «Сталинское племя», «Молодь України», «Вільна Україна» тощо. Не покладаючись повною мірою на фільми, у цьому кінотеатрі по декілька разів на місяць перед сеансами читалися тематичні лекції на суспільно-політичні теми, зокрема «Історичне минуле російського народу», «Комсомол і молодь у Вітчизняній війні» тощо²⁴. Надмірна політизація спричинила зворотний ефект. За 1946 р. заклад недобрав 27 тис. глядачів, а в 1947 р. його збитки становили майже 64 тис. руб.²⁵

Суто ідеологічну нішу серед львівських кінотеатрів зайняв лекторій, відкритий у березні 1948 р. з ініціативи обласного управління кінофікації. В ньому читалися лекції на загальнополітичні, історичні та науково-популярні теми, при цьому вони супроводжувалися демонстрацією фільмів²⁶.

Поряд зі стаціонарними закладами діяли також звукові кінопересувки, котрі обслуговували навколишні села, колективи підприємств, навчальних закладів, госпіталі, репатрійованих і вище партійне керівництво. Таких установок у Львові нараховувалося три, їх кількість залишалася незмінною з 1944 по 1955 рр.²⁷ Як згадував кіномеханік пересувки в 1948–1949 рр. Я.Михалевич, йому неодноразово доводилося демонструвати фільми для першого секретаря Львівського обкому КП(б)У І.Грушецького, його заступника М.Козирева та в обласному управлінні НКВС. У таких випадках разом із головним комуністом області на перегляді кінострічок були присутні члени його родини, а також вище військове і міліцейське керівництво, здебільшого до десяти осіб. Заздалегідь повідомлялося, який саме фільм хоче переглянути начальство. Смаки партійного керівництва при їх виборі збігалися з народними – це були в основному трофейні, кольорові, на широкоформатній плівці й не порізані цензурою кінострічки, котрі вигідно відрізнялися від чорно-білих радянських. Доволі часто після такого перегляду ці фільми не допускалися до широкого глядача. Потрібний примірник кіномеханік одержував у Львівській конторі кінопрокату. За ним приїжджала машина, яка забиравала його разом з апаратурою та везла на вул. Гвардійську, де мешкав І.Грушецький. Окрім цього, Я.Михалевич демонстрував фільми в таборах військовополонених німців, а також у пересильній тюрмі Бригідки²⁸.

²⁴ ДАЛО. – Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.11. – Арк.35.

²⁵ Там само. – Спр.40. – Арк.1; Спр.42. – Арк.1.

²⁶ Вільна Україна. – 1948. – №47. – 6 березня.

²⁷ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.22. – Арк.17 зв.

²⁸ Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора).

На початку 1950-х рр. у місті могло з'явитися стереоскопічне кіно²⁹. Плани відкрити відповідний заклад з'явилися ще у 1946 р., про що заявило управління кінофікації у своєму звіті³⁰. На жаль, вони залишилися на папері. Після цього сім років про стереокіно у Львові ніхто не згадував. Справа зрушила з місця восени 1953 р. після виходу наказу міністра культури СРСР П. Пономаренка, в якому йшлося про реконструкцію одного з кінотеатрів міста для показу стереофільмів³¹. У грудні того ж року наказ передрукував орган Львівського обкому КП(б)У – газета «Вільна Україна». Для потреб стереокіно навіть виділили один із міських кінотеатрів – «Імені Івана Франка», який передбачалося значно розширити й переобладнати³². Але й ці плани не було реалізовано. У матеріалах Львівського обласного управління кінофікації та управління культури за 1944–1955 рр. так і не вдалося знайти жодного документа, який би підтверджував існування стереоскопічного кінотеатру у місті. Навпаки, заклад, котрий мав стати базою експерименту, в 1953–1955 рр. продовжував виконувати свої звичні функції. Нічого про стереокіно не можуть пригадати й сучасники тих подій³³. Очевидно, на втілення проекту банально забракло коштів. Нагадаємо, що відповідні заклади функціонували лише в Москві та у столицях союзних республік.

Утім, відмовившись від ідеї створити в Львові стереокінотеатр, радянська влада продовжувала будівництво звичайних. У серпні 1949 р. в місті їх уже діяло 19 (не рахуючи 2 літніх), а у 1955 р. – 22. Якщо в перший повоєнний рік львівською кіномережею було охоплено 3,8 млн осіб, то у 1955 р. – 9,3 млн³⁴.

На окрему увагу заслуговує персонал. У штатному розписі типового міського кінотеатру «Піонер» на 1945 р. нараховувалося 20 осіб, центрального «Україна» – 32 (разом з оркестром). До штатних розписів тодішніх кінотеатрів, за старою звичкою, ще входили такі екзотичні нині професії, як швейцар, пожежник, вартовий³⁵. У цілому в 1952 р. у 19 відповідних закладах Львова працювали 350 спеціалістів різного профілю. Більшість із них були вихідцями зі східних областей України, оскільки кваліфіковані спеціалісти-поляки виїхали на історичну Батьківщину. На жаль, місцевих українців серед кіномеханіків були одиниці. Тому уряд УРСР направляв до міста фахівців із Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської, Кам'янець-Подільської й Одеської областей³⁶. Готували

²⁹ Технологія стереоскопічного кіно базувалася на використанні растрового екрану, винайденого бельгійським інженером Ноайоном у 1928 р. За допомогою спеціального обладнання глядачі мали змогу бачити лівим і правим оком різні зображення. Це відбувалося завдяки растру – тоненькій металевій сітці, яка розсіювала світловий потік по чергово для кожного ока, що створювало ефект об'ємності й просторовості зображення. У СРСР перший стереокінотеатр було відкрито в Москві 1941 р. (див.: Кинословарь: В 2 т. – Т.2. – Москва, 1970. – С.596–598; Юренев Р. Книга фильмов: Статьи и рецензии разных лет. – Москва, 1981. – С.79–80).

³⁰ ДАЛО. – Ф.Р.1339. – Оп.1. – Спр.24. – Арк.66.

³¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.5116. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.50–52.

³² Вільна Україна. – 1953. – №285. – 3 грудня.

³³ ДАЛО. – Ф.Р.1339. – Оп.1. – Спр.149. – Арк.27; Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора).

³⁴ Історія Львова: Короткий нарис. – С.272; Львів: Довідник. – Л., 1955. – С.231.

³⁵ ДАЛО. – Ф.Р.1339. – Оп.1. – Спр.20. – Арк.11–12.

³⁶ Там само. – Спр.110. – Арк.18; Спр.1. – Арк.83.

спеціалістів також на відповідних львівських курсах, але їх підготовка загалом була низькою.

Цінова політика в міських кінотеатрах, як і у всіх галузях радянського господарства, чітко контролювалася державою та змінювалася відповідно до політичної кон'юнктури. В перші повоєнні роки ціна квитка становила 5–7 руб. і була однаковою для всіх цих закладів. На денні сеанси до 17-ї год., крім недільних та святкових днів, надавалася знижка у розмірі 30%. Для порівняння: в той час кілограм масла на ринку коштував 150 руб., картоплі – 4 руб., хлібина – 50–100 руб.³⁷ Після нормалізації економічної ситуації й скасування карткової системи у квітні 1948 р. було ухвалено постанову Ради Міністрів СРСР про зниження цін і на квитки – тепер вони залежали від розряду кінотеатру. Для першого ціна коливалася від 6 до 3 руб., у другорозрядних – від 5 до 2 руб., третьорозрядних – від 4 руб. 50 коп. до 2 руб. Для дітей ціна квитка становила 2 руб.³⁸

На деякі фільми перекупники штучно створювали дефіцит квитків, перепродуючи їх по 20–25 руб.³⁹ Спекуляція охопила всі без винятку кінотеатри. Нею займалися в основному безпритульні діти й інваліди. Маючи зв'язки з касирами, які співпрацювали з ними за певний відсоток, останні могли дістати квитки на всі фільми і в усі кінотеатри⁴⁰. Доволі часто придбати квиток можна було тільки у спекулянтів.

Однак іноді на фільм можна було потрапити й без квитка. Як згадує Я.Михалевич, друзів можна було провести на сеанс безплатно, правда їм доводилося стояти. У крайніх випадках можна було забрати апаратуру разом із фільмами додому та демонструвати їх для родичів і мешканців свого будинку при зачинених дверях. Але за таку самодіяльність могли й покарати⁴¹.

Небувалого розмаху набули зловживання серед адміністрації кінотеатрів. Однією з найпоширеніших афер було розповсюдження фальшивих квитків, а виручку ділили між собою директор, бухгалтер і контролери. Зважаючи на несподівані перевірки кінотеатрів і вилучення фальшивок, шахраї придумали нову махінацію. Схема обману була досить простою. Після пропуску в зал квитки у глядачів вилучалися неушкодженими, і потім певна частина їх поверталася в касу як непродана. За один сеанс таких могло налічуватися до 160⁴².

Обласне управління кінофікації звичайно ж підозрювало у зловживанні працівників відповідних закладів. Час від часу в них під час сеансів вмикали світло, після чого спеціальна бригада проводила ревізію – перевірку наявності квитків у глядачів. Такі заходи в першу чергу викликали їх протести. Наприклад, у січні 1953 р. вони зірвали подібну перевірку в

³⁷ ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.1. – Спр.456. – Арк.132.

³⁸ Вільна Україна. – 1948. – №73. – 11 квітня.

³⁹ Там само. – 1946. – №50. – 7 березня.

⁴⁰ ДАЛО. – Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.59. – Арк.56.

⁴¹ Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора); Історія Львова: Короткий нарис; Вільна Україна. – 1948. – №73. – 11 квітня.

⁴² ДАЛО. – Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.23–25, 41.

кінотеатрі «Україна»⁴³. Однак посилення контролю за закладами кіномережі поступово звело нанівець зловживання у прокаті, за винятком дрібних правопорушень.

Для глядачів кінотеатрів перших повоєнних років часто поєднувалися дві мистецькі акції – концерт і перегляд фільму. Починаючи з 1945 р. та перші два квартали 1946 р. за півгодини перед кожним сеансом у фойє виступали артисти філармонії. Концерти кваліфікувалися як додаткові розваги кінотеатрів із затвердженням кошторису на суму 490 тис. руб. щорічно. З другого півріччя 1946 р., обласне управління кінофікації повернулося до передвоєнної практики запрошення джазових оркестрів. Планувалося, що вони виступатимуть лише у кінотеатрах першого розряду. На оплату одного джазового колективу, котрий за графіком виступав в «Україні» й «Імені Коперника», щоквартально виділялося 75 тис. руб.⁴⁴ У 1950-х рр. оплата зросла. Так, за станом на кінець 1951 р. вона в першому закладі становила 22 630 руб. (включно з оплатою у святкові дні та за амортизацію інструментів і костюмів). У 1952 р. перевитрата по зарплаті оркестру дорівнювала 5 тис. руб. Протягом місяця останній повинен був виступити не менше 16 разів. За одиницю норми брався концерт перед трьома сеансами на день⁴⁵. Окремі ансамблі працювали також у кінотеатрах «Москва», «Комсомолец», «Дніпро» й «Імені Богдана Хмельницького»⁴⁶.

Репертуар естрадних оркестрів Львівської обласної філармонії, зокрема на 1952 р., був такий: вальс «Бостон», «Падеспань», «Падекатр», «Падеграс», «Краков'як», «Венгерка», «Чардаш», а також різноманітні джазові варіації, фокстроти, танго⁴⁷. Відомим творчим колективом на той час був естрадно-концертний ансамбль під керівництвом А.Житницького, котрий обслуговував готель «Інтурист» і кінотеатр «Україна». І якщо у другому він виконував «прекрасну, життєрадісну музику радянських композиторів», то в ресторані – «музику та пісні продажних голлівудських композиторів на кшталт Едуарда Александера», як зауважувала тодішня критика⁴⁸. Хітом сезону була танцювальна композиція у стилі танго «Розамунда», яку грали всі ансамблі міста. Були претензії в критиків і до Бабенка – керівника «Кавказького оркестру». Солістом у ньому працював З.Брустін, який виконував радянські пісні тільки за плату, окрім того, піддавав їх своєрідному аранжуванню, що значно зменшувало «патріотичне наповнення»⁴⁹.

Намагаючись залучити до перегляду фільмів широкі верстви населення, обласне управління кінофікації значну увагу приділяло рекламі. У 1944–1946 рр. вона обмежувалася фасадними афішами, виконаними художниками кінотеатрів. Їх виготовляли шляхом проекції найцікавіших кадрів на папір, після чого наносився та розмальовувався силует. Назви

⁴³ Вільна Україна. – 1953. – №5. – 7 січня.

⁴⁴ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.42; Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора).

⁴⁵ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.99. – Арк.61–65; Спр.122. – Арк.95.

⁴⁶ Там само. – Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.39; Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.158. – Арк.34.

⁴⁷ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.72. – Спр.9. – Арк.373.

⁴⁸ Вільна Україна. – 1950. – №177. – 6 вересня.

⁴⁹ Там само.

фільмів на афішах писали російською мовою⁵⁰. Існувала спеціальна майстерня, котра обслуговувала всі відповідні заклади Львова у 1944–1954 рр. Зокрема, 1954 р. міськком КП(б)У разом із виконкомом міської ради депутатів трудящих прийняли рішення виселити художників, а їхнє приміщення передати торговельній організації. Відтак, вони змушені були працювати у кінозалах або у власних помешканнях⁵¹.

У 1946 р. в центрі міста на вул. Академічній було встановлено перший рекламний стенд «В кінотеатрах города Львова», де подавалася інформація про репертуар. Того ж року з'явилася реклама в газеті «Вільна Україна» й дещо пізніше – у «Львовской правде» та на міському радіо. В 1947 р. перелік відповідних послуг розширився. Окрім рекламного стенду на вул. Академічній аналогічні встановили на вулицях Леніна (тепер Личаківська) й 1 Травня; випускалися також спеціальні листівки⁵².

Щороку на пропаганду фільмів виділялися значні асигнування, які постійно зростали. Наприклад, за 1947 р. для реклами 12 львівських кінотеатрів було витрачено близько 300 000 руб., із них 133 439 руб. – на діяльність художньої майстерні, де гроші розподілялися наступним чином – 62 500 руб. на зарплату восьми художникам, решту їм же, але вже, згідно з договорами, за виконання різних додаткових робіт. Ще більші кошти – 163 715 руб. – виділялися на централізовану пропаганду. Вона охоплювала рекламу на радіо (24 000 руб.), у пресі (71 247 руб.), на світлових стендах (28 725 руб.), афішах (19 743 руб.) і трамваях (20 000 руб.)⁵³. А в 1952 р. Львівським управлінням кінофікації на рекламу вже було витрачено 392 200 руб., що на 26 500 руб. перевищувало встановлені ліміти. Перевитрата пояснювалася платою для додатково залучених художників. Слід зазначити, що весь спектр реклами був дозволений лише для радянських та фільмів країн «народної демократії»; для трофейних кінострічок – тільки фасадна реклама⁵⁴. Важливу роль у популяризації фільмів у 1944–1955 рр. відігравали спеціальні уповноважені, які добре знали репертуар кінотеатрів і рекламували його в установах та підприємствах міста. Через них також можна було придбати квитки⁵⁵.

На початку 1950-х рр. у Львові з'явилися й готові кіноафіші, виготовлені спеціально для України московським «Рекламфильмом». Дизайн у 1951 р. розробив художник А.Зеленський, а друкарня «Гудок» надрукувала їх 8 млн примірників. Після цього афіші були розіслані в кіномережу республіки. У службовій записці секретарю ЦК КП(б)У Л.Мельникову від 11 вересня 1951 р. завідувач відділу художньої літератури і мистецтва ЦК КП(б)У Н.Белогуров характеризував їх так: «В оформленні афіш було використано недовладний малярський соняшників, прикрашених орнаментом, що відповідало швидше архаїчним смакам стародавніх чумаків, а не тогочасним

⁵⁰ Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора).

⁵¹ ДАЛО. – Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.60. – Арк.47, 81.

⁵² Там само. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.24. – Арк.42, 61; Спр.40. – Арк.11, 17.

⁵³ Там само. – Спр.42. – Арк.13.

⁵⁴ Там само. – Спр.122. – Арк.97; Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.121.

⁵⁵ Там само. – Спр.40. – Арк.11.

поняттям про Україну». Наголошуючи на хибному уявленні московського «Рекламфільма» про УРСР, Н.Белогуров рекомендував: «По перше, негайно припинити розповсюдження таких афіш; по друге, повідомити відділ художньої літератури й мистецтва ЦК ВКП(б) про якість рекламної пропаганди Головкинопрокату СРСР»⁵⁶. Проте були фільми, котрі не потребували особливої реклами. Ідеться насамперед про трофейні кінострічки.

У перші повоєнні роки фонди львівського кінопрокату нараховували всього 206 копій художніх фільмів (без урахування науково-популярних), що становило 42% від норми. Незначна кількість їх спричинила повторні покази наявних стрічок по декілька разів на рік, що значно зменшувало відвідуваність кінотеатрів⁵⁷. Репертуар першого повоєнного десятиріччя більшою мірою складався з трофейних фільмів. Причому до них зараховувалися не тільки німецькі, а й усі віднайдені у захоплених студіях кінострічки. Тому до категорії «трофеїв» потрапила також продукція американських, англійських і французьких студій. Радянська кіноіндустрія в перші післявоєнні роки не могла сповна забезпечити попит на нові стрічки⁵⁸.

Над усіма реквізованими фільмами добре попрацювала цензура. Вони були позбавлені не лише «пікантних» сцен, але іноді й титрів; доволі часто змінювалися назви. Фільми демонстрували мовою оригіналу з біжучим рядком перекладу. Перед показом обов'язково був кіножурнал на історичну чи суспільно-політичну тематику⁵⁹. Наприклад, як згадував кіномеханік Я.Михалевич, у 1948 р. перед показом трофейних кінострічок в обласному управлінні МВС він демонстрував документальний фільм про венеричні захворювання⁶⁰. Єдиний позитив – тривалість таких додатків не перевищувала 20 хв. Подекуди механіки на свій розсуд скорочували демонстрацію журналу, що тягнуло за собою неприємності. Наприклад, працівник кінотеатру «Україна», котрий вирізав із «Новин дня» політично важливий сюжет про партизанський рух у республіці, поплатився місцем роботи⁶¹.

Одним із перших трофейних фільмів, який з'явився у львівському прокаті, був мюзикл «Дівчина моєї мрії» (1944 р.) режисера Георга Якобі з німецькою актрисою угорського походження Марікою Рекк у головній ролі. Його було знято під кінець війни на студії у Чехословаччині. Режисер усвідомлював, що Німеччина війну програла, тому цілеспрямовано уникав нацистської символіки. Фільм, де було багато пісень і танців, вийшов легким і ненав'язливим, як справжній мюзикл. У радянському прокаті кінострічка перебувала із кінця 1940-х до початку 1950-х рр. та демонструвалася з ремарками «Цей фільм взято як трофей» і «Діти до 16 років не допускаються». Незважаючи на цілком вільний сюжет, цензура вирізала

⁵⁶ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.72. – Спр.6. – Арк.168–170.

⁵⁷ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.21. – Арк.5.

⁵⁸ Там само. – Ф.Р-1338. – Оп.1. – Спр.5. – Арк.30; Інтерв'ю з Крикуном Миколою Григоровичем, 1932 р.н., записане у Львові 11 червня 2009 р. (з архіву автора).

⁵⁹ Інтерв'ю з Крикуном Миколою Григоровичем, 1932 р.н., записане у Львові 11 червня 2009 р. (з архіву автора).

⁶⁰ Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора).

⁶¹ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.22. – Арк.12–13.

декілька музичних фрагментів, викинули також сцени, де головна героїня танцює канкан і купається⁶². У львівський прокат потрапив також фільм німецької кінокомпанії «UFA» – «Пригоди Мюнхгаузена» (1943 р.). Режисер Дж. фон Бакі використав неймовірні спецефекти й кольорову плівку, гідно конкуруючи з Голлівудом⁶³. У 1948–1949 рр. «Дівчина моєї мрії» та «Пригоди Мюнхгаузена» збирали аншлаги у кінотеатрах Львова й були найкасовішими фільмами того часу.

Лідерами серед американських кінострічок, котрі також демонструвалися під ремаркою «трофейні», слід відзначити «Тарзана» й «Трьох мушкетерів». Радянський прокат заволодів чотирма окремими фільмами про пригоди людини з джунглів, купленими німцями ще до війни⁶⁴. Незважаючи на те, що кожен із них мав окремий сюжет і назву, у СРСР їх не розрізняли, демонструючи як окремі серії єдиної кінострічки. Головну роль в усіх чотирьох фільмах зіграв багаторазовий олімпійський чемпіон із плавання Джоні Вайсмюллер (справжнє ім'я Петер Йоганн). Саме образ, створений останнім, а також придуманий ним характерний крик і донині асоціюються з Тарзаном⁶⁵.

Музична комедія А.Дуена «Три мушкетери» (1939 р.) також завоювала чимало прихильників у Львові. Головні ролі в фільмі виконали брати Рітц – учасники однойменного ансамблю. Музика з нього була популярною до кінця 1950-х рр. та довго трималася у репертуарі оркестрів. Привертає увагу той факт, що її до кінострічки написав радянський емігрант Самуїл Покрас – автор відомої пісні «Красная армия всех сильней».

У 1948–1950 рр. трофейні фільми займали 80% радянського кінопрокату. Така їх шалена популярність не сподобалася кремлівському керівництву; у пресі навіть з'явилася стаття «Дівчина не нашої мрії». У багатьох організаціях і навчальних закладах відразу після перегляду зарубіжної кінострічки партійні керівники влаштовували її обговорення у контексті протиставлення західної й соціалістичної культури з висновком про «занепад і загнивання буржуазного мистецтва, вульгарного та хворобливого»⁶⁶. Проте повністю нав'язати, зокрема молоді, «соціалістичний світогляд» не вдавалося. Наприклад, студентка 5-го курсу медінституту Ковтунович, котра походила зі Східної України, на протигагу закордонним фільмам назвала побажане в радянських «брехнею»⁶⁷.

Попри значне зацікавлення іноземним кінематографом, львів'яни знаходили раціональне зерно і в радянських стрічках. Адже до війни кіно у Галичині було розкішшю; тепер же воно стало доступним для всіх. М.Крикун пригадував, що у свідомості тогочасних людей кіно було освітнім засобом, за допомогою якого розширювали світогляд. Серед радянських

⁶² ДАЛО. – Ф.Р-119. – Оп.6. – Спр.17. – Арк.23; Ф.П-3. – Оп.3. – Спр.268. – Арк.71, 90.

⁶³ Kronika filmu. – Warszawa, 1995. – S.179.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Інтерв'ю з Крикуном Миколою Григоровичем, 1932 р.н., записане у Львові 11 червня 2009 р. (з архіву автора).

⁶⁶ ДАЛО. – Ф.Р-119. – Оп.6. – Спр.17. – Арк.23.

⁶⁷ Там само. – Ф.П-3. – Оп.3. – Спр.268. – Арк.71, 90.

фільмів у Львові в 1944–1955 рр. найбільшу популярність здобули «Веселі хлоп'ята», «Свинарка та пастух», «Два бійці», «Весна»⁶⁸, а також «Повість про справжню людину», «Падіння Берліна», «Суд честі», «Сталінградська битва», «Райдуга», «Подвиг розвідника», «Тарас Шевченко», «У степах України». Були серед радянських кінострічок також відверто провальні фільми. Зокрема, через відсутність глядачів недодавали коштів до плану такі кінострічки, як «Белінський» – 130 тис. руб., «Буря» – 37 тис. руб., «Чук і Гек» – 3 тис. руб.⁶⁹ Переважна більшість із них були відзняті на московських студіях ще до війни. Співвідношення на користь радянських фільмів змінилося лише на початку 1950-х рр. та становило 5 до 1.

І хоча радянська кіноіндустрія поступово набирала обертів, постачання нових художніх стрічок у Львівське відділення кінопрокату відбувалося незадовільно. Міністерство культури УРСР неодноразово звертало увагу союзного відомства на необхідність «зміцнення» керівництва республіканського кінопрокату. Однак ці питання вирішувалися незадовільно⁷⁰. За таких обставин значно почастишали випадки отримання Львівською конторою кінопрокату тільки однієї чи двох копій фільмів. Крім того, встановлювалися стислі терміни їх показу; через тиждень кінострічки мали бути відправлені в іншу область. Виходячи з цього, один фільм демонструвався одночасно у кількох кінотеатрах міста. Причому механіки, перебігаючи між ними з частинами стрічки, змогли залучити до перегляду якнайбільшу кількість глядачів⁷¹.

Із початку 1950-х рр. у львівському прокаті почалася ера індійського кіно, котра з перемінним успіхом протрималася до кінця 1980-х рр. Ці фільми відразу ж захопили глядачів своєю динамічністю, ексцентричністю, одночасним поєднанням двох стилів – бойовика й мелодрами. Перші кінострічки – «Ураган» і «Бродяга» – з'явилися в місті у 1954 р., викликавши неабиякий ажіотаж. Черги за квитками були довжелезними, а за три дні до початку демонстрації фільмів вони вже були розпродані. В день сеансу квиток можна було купити хіба що у перекупників⁷².

Питома ж вага українського радянського кіно в прокаті була незначною, незважаючи на присутність у республіці двох потужних кінофабрик – Київської й Одеської. Попри ідеологічні штампи, певний резонанс серед глядачів викликали два фільми – «Подвиг розвідника» і «Тарас Шевченко». Обидва вони були зняті на Київській кіностудії й стали справжніми символами епохи. До першої стрічки (1947 р.) режисер Борис Барнет запросив корифеїв українського і російського мистецтва – Амвросія Бучму і Павла Кадочникова. У 1948 р. чорно-білий фільм здобув Сталінську премію. П.Кадочников неодноразово приїжджав до Львова, де виступав у кінотеатрах із лекціями про зйомки стрічки.

⁶⁸ Інтерв'ю з Крикуном Миколою Григоровичем, 1932 р.н., записане у Львові 11 червня 2009 р. (з архіву автора).

⁶⁹ ДАЛО. – Ф.Р.1339. – Оп.1. – Спр.132. – Арк.19.

⁷⁰ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.71. – Спр.180. – Арк.22.

⁷¹ ДАЛО. – Ф.Р.1338. – Оп.1. – Спр.58. – Арк.30–31.

⁷² Там само. – Спр.60. – Арк.220–223.

Кольоровий фільм «Тарас Шевченко» був відзнятий на Київській кіностудії й з'явився на екранах у 1951 р. Автором сценарію і режисером стрічки виступив Ігор Савченко, котрий запросив на головну роль Сергія Бондарчука. Ролі другого плану виконали Гнат Юра та Наталія Ужвій. Такий зірковий склад акторів суттєво зменшив ідеологічне навантаження на глядача, знівелювавши такі «ідейні» сцени, як зустріч Т.Шевченка з М.Чернишевським, виступ поета перед селянами із закликом до повстання тощо. Насправді ж жодної із цих подій не було. Москва фактично перебрала на себе відповідальність за фільм і прерогативу інтерпретувати українську історію⁷³.

Серед вітчизняних документальних кінострічок слід виокремити фільм «Возз'єднання радянської соціалістичної України» (1951 р.) режисера Р.Фоценка. Зазначену тему було вирішено шляхом широких політичних узагальнень. Вони дали можливість, з одного боку, висвітлити велич УРСР – складової частини Радянського Союзу, а, з іншого, показати її як суверенну державу українського народу⁷⁴. Авторами сценарію виступили відомі письменники та поети – А.Малишко, О.Левада й О.Півторацький, котрі побудували його у вигляді самостійних літературних нарисів, що дало можливість всебічно висвітлити багатогранність і неповторність України⁷⁵.

Апаратура для демонстрації кінострічок була трофейна (німецька) – широкоплівкові проектори К-25. Це три апарати, чутливість яких можна було виставляти на дистанцію 60 м⁷⁶. Їх використовували до 1953 р., поступово замінюючи радянськими типу КПС та СКП-26⁷⁷. Технологія проекції фільмів у перше повоєнне десятиліття була вузькоекранною; перша радянська широкоекранна стрічка з'явилася тільки в 1956 р. («Ілля Муромець»)⁷⁸.

До 1946 р. радянська кіноіндустрія не знала кольорових фільмів. Експерименти у цій галузі проводилися, але далі двоколірного зображення (переважно оранжевого й голубого) справа не пішла. Після ознайомлення інженерів із німецькими трофейними технологіями фірми «Agfa» у 1946 р. з'явилася перша радянська кольорова кінострічка режисера О.Птушка «Кам'яна квітка». Починаючи з 1947 р., Шосткінський хімзавод освоїв випуск спеціальної плівки, у результаті чого кольорові фільми почали з'являтися частіше: «Мічурін» (1949 р.), «Тихий Дон» (1957–1958 рр.) та ін.⁷⁹

90% усієї кінопродукції, котра в 1944–1955 рр. демонструвалась у Львові, були російськомовними. Така ситуація стала вигідною державі, яка намагалася перетворити місто на центр «радянської культури». І це попри те, що, принаймні, половина львів'ян не володіла російською мовою. Єдине, на що спромоглася держава, – видавати протягом 1945 р. лібрето українською

⁷³ Скељчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві. – К., 2008. – С.234–235.

⁷⁴ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.72. – Спр.6. – Арк.34.

⁷⁵ Там само. – Арк.35, 111.

⁷⁶ Інтерв'ю з Михалевичем Ярославом Євстаховичем, 1929 р.н., записане у Львові 17 лютого 2009 р. (з архіву автора).

⁷⁷ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.111. – Арк.21.

⁷⁸ Кинословарь. – С.381.

⁷⁹ Там же. – С.846–847.

мовою для всіх стрічок, котрі постачалися до Львова. При цьому Управління кінофікації при уряді УРСР заборонило місту самостійно створювати й друкувати лібрето, а ухвалило очікувати їх із Києва⁸⁰. За час правління Й.Сталіна кількість вітчизняних фільмів та квота дубляжу українською мовою залишалися незмінно малими. Несміливі спроби збільшити її почалися хіба що за два роки після смерті диктатора. На початку травня 1955 р. заступник міністра культури УРСР І.Мазепа звернувся з доповідною запискою «Про стан кінообслуговування в УРСР» у відділ науки і культури ЦК КПУ. Він охарактеризував процес дублювання кінострічок українською мовою як незадовільний. Було встановлено, що питома вага таких копій у загальному фільмофонді УРСР дуже низька: із 35 тис. художніх стрічок, у тому числі 25 тис. радянських, лише 5 тис. їх продубльовано українською мовою; із них 4 тис. – на широкий і 1 тис. – на вузькій плівках⁸¹.

Здійснюючи русифікаторську політику, міністерство культури СРСР у 1955 р. встановило план дублювання українською мовою 21 фільму на рік, тоді, як виробнича потужність Київської й Одеської студій дозволяла організувати цей процес для 45 кінострічок. На них цілеспрямовано відправлялися вихідні матеріали для дублювання фільмів із великим запізненням. Це призводило до того, що їх українські копії виходили на екран із затримкою до трьох місяців після випуску основного варіанту кінострічки. Окрім того, великою вадою україномовного дубляжу було серйозне зниження якості вихідного матеріалу. Кольорові фільми з'являлися у прокаті в чорно-білому варіанті⁸². Відповідно, більшість глядачів переглядали їх у російському, чого і прагнула Москва.

Незважаючи на страх звинувачення в націоналізмі, колегія Міністерства культури УРСР неодноразово офіційно зверталася до керівництва союзного відомства із проханнями виправити ситуацію. Зокрема у листі від 17 лютого 1955 р. вона просила усунути вади в організації дублювання кінострічок українською мовою, затвердити план виробництва його на 1955 р. у кількості 45 назв художніх фільмів та надати для цього необхідні кошти.

Також з огляду на те, що в кіномережі УРСР існувала 2371 вузькоплівкова установка, колегія розглянула питання про забезпечення республіки відповідними стрічками для кінопересувок, які здебільшого обслуговували сільське населення. Постачання цих установок вузькоплівковими фільмами проходило незадовільно; до 50% нових кінострічок взагалі не переводилося на цю плівку, і фільми не могли бути показані широкому загалу. Явно хибувала справа з копіюванням тих кінострічок, котрі дублювались українською мовою. Протягом 1945–1954 рр. було продубльовано 152 художні фільми, а переведено на вузьку плівку – лише 17. Незадовільно забезпечувалася кіномережа УРСР відповідними стрічками з науково-популярної та документальної тематики. Не переводилися на цю плівку республіканські

⁸⁰ ДАЛО. – Ф.Р-1339. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.3.

⁸¹ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.71. – Спр.180. – Арк.21.

⁸² Там само. – Арк.21–26.

кіножурнали: «Радянська Україна», «Молодь України» і «Піонерія»⁸³. А в травні 1951 р. Міністерство кінематографії УРСР взагалі повідомило, що на Київській студії художніх фільмів план виробництва зменшено з 24 млн до 14 млн руб., що призвело до скорочення її штату на 100 осіб⁸⁴.

Як вихід із ситуації, колегія просила керівництво міністерства культури СРСР створити в Києві, на кінокопіювальній фабриці, цех масового друку вузькоплівкових фільмів та організувати переведення на вузьку плівку художніх, науково-популярних і документальних фільмів⁸⁵. У відповідь заступник міністра культури СРСР Кафтанов листом повідомив Мінкульт УРСР про неможливість збільшення плану виробництва дубляжів на 1955 р. у зв'язку з нібито відсутністю коштів, відмовлено також було і в проханні включити у нього 17 радянських фільмів випуску минулих років, і в організації у Києві цеху масового друку вузькоплівкових кінострічок. Не було вирішене також питання про керівництво конторами прокату в республіці, а також про тиражі копій нових фільмів⁸⁶.

Завдяки своїй архітектурі та природнокліматичним і ландшафтним особливостям Львів нерідко перетворювався на знімальний майданчик як художніх, так і документальних кінострічок. У 1949 р. студія «Мосфільм» провела в місті широкомасштабні зйомки другої серії стрічки «Сталінградська битва». Як пояснював режисер В.Петров, вибір на користь Львова був зроблений завдяки помірній зимі. Зйомки проходили на Замарстинові (Львів), Куликові та Грядях (Жовківський районі), інших місцевостях Львівської області, що викликало неабияке зацікавлення місцевого населення⁸⁷. Попри те, що фільм отримав Сталінську премію (у 1950 р.), у післясталінський період він потрапив під вогонь мистецтвознавчої критики. Основний сюжет полягав у тому, що битва була виграна завдяки геніальному плану Ставки верховного головнокомандування. Після смерті Й.Сталіна саме це викликало найбільше нарікань, а також – однобічне висвітлення перемоги, відображення її як результат стратегічної думки радянських воєначальників і, тим самим нівелювання подвигів простих солдатів⁸⁸.

Проаналізувавши доступні документи й літературу, можна зробити такі висновки:

1. На час звільнення Львова від німців у місті нараховувалося 17 кінотеатрів, пристосованих для показу фільмів ще за австро-угорських та польських часів. У 1944–1947 рр. чотири з них були непридатними для демонстрації стрічок через аварійний стан, відсутність крісел і апаратури. Підпорядковувалися всі ці заклади Львівському управлінню кінофікації, котре розділило їх на категорії й спеціалізації. Найвища категорія давала право пріоритетного показу нових фільмів, що впливало на ціну квитків і чималі касові збори. Кінотеатри другої та третьої категорій мали менш

⁸³ ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.71. – Спр.180. – Арк.22.

⁸⁴ Там само. – Оп.72. – Спр.6. – Арк.86.

⁸⁵ Там само. – Оп.71. – Спр.180. – Арк.22.

⁸⁶ Там само. – Арк.22–24.

⁸⁷ Львовская правда (Львов). – 1949. – №69. – 24 марта.

⁸⁸ Кинословарь. – С.478.

вигідне розташування, а також демонстрували стрічки, які вже показувалися в першій, що значно зменшувало кількість глядачів.

2. Три кінотеатри – «Імені Лесі Українки», «Імені Коперника» й «Комсомолец» – були виокремлені із загального числа з суто пропагандистськими завданнями. Серед інших їх вирізняли обов'язкові лекції на політичну тематику перед початком сеансів, скрупульозний підбір фільмів та хроніки, посилений контроль партійних органів. Надмірна політизація призводила до збитковості. У 1946–1955 рр. в Львові діяв і спеціалізований кінотеатр повторного фільму – «Імені Івана Франка», котрий фактично дублював функції відповідних закладів другого та третього розрядів.

3. Важливе місце у міському кінопрокаті займали пересувні кіноустановки, які не лише доповнювали стаціонарні кінотеатри, а й активно пропагували кінематограф у сільській місцевості, часто не без ризику для життя кіномеханіків із боку українського підпілля.

4. Похід у кіно для пересічного мешканця Львова в 1944–1955 рр. був справжньою подією і сміливо міг конкурувати з театром чи філармонією, тим більше, що перед кожним сеансом виступав джазовий оркестр. Фінансова ж політика радянської влади щодо кіноіндустрії була доволі ліберальною. Ціни коливалися від 3 до 5 руб. за квиток залежно від розряду закладу та часу сеансу. При середній зарплаті 1500 руб. фільми стали доступними для всіх верств населення. Притаманні кінотеатрам дефіцит квитків і спекуляція ними були характерними рисами всієї радянської системи.

5. Зважаючи на те, що доходи від кіноіндустрії були основними наповнювачами місцевого бюджету, заохоченню глядачів та рекламі надавалося першочергове значення. Спочатку використовували звичайні афіші й листівки, пізніше – рекламу на трамваях, у пресі та на радіо, згодом утримували цілий штат уповноважених, котрі популяризували фільми і розповсюджували квитки на них в організаціях та на підприємствах Львова. Такі заходи мали успіх. Якщо у перший повоєнний рік міською кіномережею було охоплено 3,8 млн осіб, то в 1955 р. – уже 9,3 млн.

6. Перші фільми, котрі з'явилися у Львові в 1944–1945 рр., в основному були довоєнного радянського виробництва, чорно-білі й вузькоекранні, тому особливого інтересу у місцевих глядачів не викликали. Але навіть старих стрічок не вистачало, що разом із частими перебоями в електропостачанні призводило до простоїв кінотеатрів. Поява у прокаті знятих на кольоровій плівці трофейних фільмів докорінно змінила ситуацію. Вони настільки відрізнялися від радянських кінострічок своїм рівнем, аполітичністю, карколомністю сюжетів, що перших сім повоєнних років у місті пройшли під знаком трофейного кіно. У 1954 р. у Львові з'явилися індійські фільми. Феномен цих стрічок незбагненний, зважаючи на простоту сюжету та перенасиченість музикою, але вони майже сорок років тримали у полоні глядачів міста, конкуруючи за популярністю з французьким та американським кінематографом.

7. Радянська політика в галузі кіно, з одного боку, сприяла культурним прагненням львів'ян, з іншого, була активним чинником русифікації.

Більшість фільмів демонструвалися саме російською мовою, частка україномовних була незначною і значно гіршої якості. Після дубляжу українською у кінострічці зникав колір; часто російськомовний аналог фільму з'являвся у прокаті на два місяці раніше ніж україномовний. Спроби Міністерства культури УРСР збільшити квоти дубляжу кінострічок українською результату не дали, що, зважаючи на зростаючу кількість україномовних глядачів, було серйозною втратою для національної ідентифікації мешканців Львова.

The article covers the structure, transformation and development tendencies of post-war cinemas in L'viv. The author analyses the spreading of Soviet ideology through cinema; he also studies prices and repertoire of post-war Soviet cinema.

